

УДК 37.091.3:37.014.543(4)(100)

Наталія Грона

КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради,
НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
ORCID ID 0000-0003-2578-2865

Олена Семенов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-8697-8602
DOI 10.24139/2312-5993/2025.04/039-057

ФАХОВА ПРАКТИКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ Й АДАПТАЦІЯ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Стаття присвячена аналізу стану організації фахової практики майбутніх учителів в Україні з урахуванням європейських цінностей та сучасних викликів. Зосереджено увагу на педагогічній практиці як наскрізному компоненту професійної підготовки. Практику означено як дієвий інструмент формування й розвитку ключових компетентностей, засобами якого здобувачі вищої освіти опановують певну систему норм, правил, соціальних ролей, навчаються втілювати європейські цінності.

На основі аналізу нормативних документів, відомостей про самооцінювання освітніх програм, опитувань підтверджено необхідність оновлення положень щодо проведення практики студентів та відповідності сучасним вимогам. Опитування студентів (2024-2025 н.р.) показало необхідність удосконалення змісту й організації щодо адаптації та психологічної підтримки в умов воєнного стану, а також відповідності європейським цінностям.

Вивчення досліджень вчених щодо європейського досвіду практичної підготовки вчителів (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Велика Британія, Польща) засвідчило тенденції до практикоорієнтованості, гнучкості навчальних планів, розвитку дослідницьких компетентностей, інклюзії й мультикультурності.

Для удосконалення програм фахової практики в ЗВО України запропоновано оновити нормативно-правову базу, враховуючи цифрову трансформацію, воєнний стан та європейські стандарти, інтегрувати до програм практичної підготовки модулі з інклюзії, психологічної підтримки, роботи з внутрішньо переміщеними дітьми, з батьками й учнями у складних ситуаціях; підготовки супервізорів, тренінги з емпатії, безпеки, кейс-методи для розвитку критичного мислення, управління стресом, розвитку емоційної стійкості. Акцентовано увагу на необхідності гармонізації української педагогічної освіти з європейськими стандартами для підготовки конкурентоспроможних учителів.

Ключові слова: фахова (педагогічна) практика, практична підготовка, майбутній учитель, заклад вищої освіти, заклад фахової передвищої освіти, освітня програма, європейські цінності, цифрова трансформація, воєнний стан, інклюзія, психологічна підтримка.

Постановка проблеми. Глобалізація, цифрова трансформація, міграційні процеси, воєнний стан в Україні – ці та інші виклики значною мірою формують нові вимоги до професійної підготовки вчителів. Майбутні педагоги мають бути готові вирішувати професійні завдання, що характеризуються невизначеністю та комплексністю умов; здійснювати компетентнісне навчання, використовуючи цифрові інструменти; інтегруватися в український та загальноєвропейський освітній простір.

Фахова (педагогічна) практика є наскрізним компонентом професійної підготовки і невід’ємним складником формування й розвитку загальних, інтегральної, професійних компетентностей. Безпосередня імерсія у професійне середовище під час практики допомагає здобувачам вищої освіти краще зрозуміти сутність учительської професії, її виклики та можливості, засвоїти певну систему норм, правил, соціальних ролей і цінностей. Через практичну діяльність студенти опановують навички роботи у змішаних чи дистанційних форматах навчання, вчаться адаптовуватися до викликів, спричинених російсько-українською війною.

Серед глобальних цілей сталого розвитку до 2030 р., визначених у резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1, акцентується увага на забезпеченні всеохоплюючої та справедливої якісної освіти, заохочення можливості навчання впродовж життя для всіх, що зумовлює потребу підготовки кваліфікованих вчителів (Президент України, 2019). Українська освіта має відповідати європейським стандартам, що ґрунтуються, згідно з Хартією фундаментальних прав Європейського Союзу, на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права, поваги до прав людини (Чекаленко, 2013) і закріплені в Законі України «Про освіту» (Про освіту, 2017).

І, власне, насамперед фахова практика є дієвим інструментом, через який студенти навчаються втілювати європейські цінності: залучають учнів до прийняття рішень (демократія), працюють із дітьми з особливими освітніми потребами (інклюзія), взаємодіють у мультикультурних класах (толерантність), аналізують педагогічні ситуації (критичне мислення). Таким чином, практика сприяє становленню вчителів, здатних ефективно працювати в умовах глобалізованого світу.

Аналіз актуальних досліджень. Фахова практика в Україні регламентується Законом України «Про освіту» (2017), Законом України

«Про вищу освіту» (2014), в якому підкреслюється обов'язковість практичної підготовки здобувачів (ст. 10, ст. 62) (Про вищу освіту, 2014), Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018). Організаційні засади практик визначені в Положенні про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти (затверджено наказом Міністерства освіти України № 510 від 02.05.2023), Положенні про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (затверджено наказом Міністерства освіти України № 93 від 08.04.1993).

У дисертаціях останніх років окреслено окремі аспекти підготовки майбутніх учителів у процесі педагогічної практики як в Україні (К. Діхнич, О. Замятна, Єфименко, І. Небитова), так і за кордоном (О. Білявська, А. Колісніченко). Європейські виміри професійної підготовки майбутніх педагогів, у тому числі в умовах запровадження воєнного стану представлені в публікаціях О. Безпалько, М. Граб, К. Ільніцької, В. Миколайка, Н. Онищенко, О.Савчук. У публікаціях авторів окреслено особливості організації та проведення фахової практики магістрантів на засадах партнерської взаємодії (Семеног, 2023; Вовк, Лук'янова, Лянной, Семеног, 2023).

Однак зміст та організація фахової практики з урахуванням європейських цінностей (демократія, права людини, толерантність) та її адаптації до сучасних викликів (війна, цифровізація, міграція) залишаються недостатньо дослідженими. Цей аспект стає особливо актуальним у контексті трансформацій української освіти, необхідності гармонізації з європейськими стандартами та розробки інноваційних моделей практичної підготовки.

Метою статті є аналіз стану організації фахової практики майбутніх педагогів, її відповідності європейським цінностям й адаптації до сучасних викликів і ризиків.

Завдання:

- проаналізувати сучасний стан організації фахової практики в Україні в умовах сучасних викликів (психологічні травми, зміна форматів навчання, безпекові аспекти, цифровізації);
- окреслити європейські цінності (демократія, права людини, інклюзія, критичне мислення, толерантність) та інноваційні методи організації фахової практики за кордоном, які доцільно інтегрувати в українську систему практичної підготовки майбутніх учителів;

Методи дослідження. Для досягнення мети використано комплекс методів. Теоретичні методи охоплюють аналіз, узагальнення,

порівняння для вивчення національного та європейського досвіду практичної підготовки майбутніх педагогів. Емпіричні методи охоплюють аналіз звітів експертів з акредитації та відомостей про самооцінювання різних рівнів підготовки ЗФПО та ЗВО, опитування студентів, магістрантів, аспірантів PhD з освітніх наук, викладачів НУ «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка», Чернігівської обласної ради, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Прогностичні методи передбачають розроблення науково-методичних рекомендацій для вдосконалення практичної підготовки у вищій школі.

Виклад основного тексту. Відповідно до мети і завдань окреслимо деякі аспекти Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (1993). Цей документ створений в іншій соціоекономічній реальності і не відповідає сучасним потребам. Сучасний ринок праці вимагає від учителів креативності, адаптивності, цифрових навичок, володіння ключовими компетентностями, тоді як Положення зосереджене на процедурних вимогах.

Оновлене положення має бути зорієнтоване на європейські цінності (демократія, інклюзія, толерантність), європейські стандарти, розвиток ключових компетентностей, визначених Європейською радою (громадянська відповідальність, критичне мислення, повага до прав людини та культурного розмаїття), урахувати цифрову трансформацію (Мосейчук, 2025).

Фахова практика є також стрижневим елементом акредитації закладів вищої освіти (ЗВО), відображаючи відповідність освітньо-професійної програми (ОПП) потребам ринку праці. У Положенні про акредитацію освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти (ЗФПО) (2021), Положенні про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2024), визначено критерії та зміст оцінювання саме практичної фахової підготовки здобувачів освіти.

Зокрема, відповідно до критерію 1.7 Положення про акредитацію освітньо-професійних програм ЗФПО (2021, 2024) та критерію 2.5 Положення про акредитацію освітніх програм ЗВО (2024) у розділі «Структура та зміст освітньо-професійної програми» зазначено: «Освітня програма та навчальний план передбачають практичну підготовку здобувачів, яка дає можливість здобути

компетентності, потрібні для подальшої професійної діяльності». У документі наголошується на формуванні у майбутніх учителів компетентностей, спрямованих на досягнення глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року.

Акредитація вимагає документального підтвердження якості практики: довідок, характеристик, програм, щоденників, звітів здобувачів, відгуків, даних про працевлаштування випускників. Аналіз звітів експертів з акредитації та відомостей про самооцінювання різних рівнів підготовки ЗФПО та ЗВО показує, що залучення до освітнього процесу провідних фахівців у галузі освіти (гостьові лекції, майстерки), співпраця з роботодавцями, які беруть участь у розробці й удосконаленні ОП й атестації, підвищують якість практичної підготовки.

Зокрема, аналіз самооцінювання освітніх програм бакалаврського рівня «Середня освіта (Українська мова і література)» Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (НУЧК) та «Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)» у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка (СумДПУ) виявив, що практична підготовка здобувачів вищої освіти передбачає 30 кредитів ECTS, охоплює чотири види практик: безвідривну педагогічну, педагогічну в дитячих закладах оздоровлення, виробничу педагогічну та виробничу на робочому місці, фольклорну (НУЧК)/фольклорно-краєзнавчу (СумДПУ) (Відомості про самооцінювання, 2025). Ці практики забезпечують послідовне занурення в професійне середовище та формування педагогічних навичок, що регулюється положеннями ЗВО, наскрізними програмами, угодами з базами практик і забезпечує досягнення програмних результатів навчання, зокрема за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (сервісів Google: Class, Sites, Forms, Slides, Drive; онлайн-редакторів інтерактивних дошок Padlet, Miro, Jambord).

Позитивні відгуки стейкхолдерів та характеристик роботодавців підтверджують ефективність освітніх програм. Це підвищує конкурентоспроможність випускників і відповідає європейським стандартам практико орієнтованої підготовки. Проте в робочих програмах освітніх програм ЗВО часто бракує опису адаптації практик до сучасних викликів (воєнний стан, цифрова трансформація, стресові ситуації та ін.). Практична підготовка майбутнього вчителя має бути оновлена з урахуванням цих реалій, інтегруючи компоненти психосоціальної підтримки, гнучких форматів навчання, безпекових

аспектів, оволодіння цифровими інструментами, що забезпечить формування педагога нового покоління, здатного ефективно працювати в умовах викликів сьогодення та майбутнього.

Для дослідження стану фахової практики у 2024-2025 н.р. нами було проведено анкетування серед 126 студентів, студентів, магістрантів, аспірантів PhD з освітніх наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка», Чернігівської обласної ради, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Отримані дані дають можливість оцінити відповідність педагогічної практики очікуванням, її сильні сторони, недоліки й можливість адаптації до сучасних викликів (дистанційне навчання, психологічна підтримка, умови воєнного стану), а також зібрати пропозиції щодо вдосконалення. В опитувальнику запропонували такі запитання:

1. Чи відповідала фахова практика вашим очікуванням щодо формування професійних компетентностей?

- А) Відповідала, навіть перевершила очікування.
- Б) Переважно відповідала.
- В) Частково відповідала.
- Г) Зовсім не відповідала.
- Г) Складно відповісти.

2. Який аспект практики виявився найбільш корисним? (Оберіть до двох варіантів):

- А) Безпосереднє викладання уроків/занять.
- Б) Робота з учнями/зу студентами індивідуально або в малих групах.
- В) Ознайомлення з документацією та методичною роботою школи.
- Г) Спілкування з учителями/викладачами-наставниками.
- Г) Участь у виховній роботі (класні години, заходи).
- Д) Самостійна розробка навчальних матеріалів.

Е) Інше (упишіть):

3. Чи відчували ви достатню підтримку викладачів та вчителів-наставників під час практики?

- А) Так, підтримка була всебічною та ефективною.
- Б) Переважно так, але іноді її бракувало.
- В) Підтримка була мінімальною.

Г) Зовсім не відчував/ла підтримки.

Г) Складно відповісти.

4. Чи адаптована фахова практика до сучасних викликів (дистанційне навчання, психологічна підтримка учнів, воєнний стан)?

А) Повністю адаптована.

Б) Частково адаптована, потребує вдосконалення.

В) Зовсім не адаптована.

Г) Складно відповісти.

5. Як війна вплинула на ваше психологічне самопочуття під час проходження фахової практики? (оберіть всі варіанти, що відповідають вашому досвіду)

А) Відчував(ла) тривожність або страх за власну безпеку.

Б) Мав(ла) труднощі з концентрацією уваги під час виконання завдань.

В) Відчував(ла) емоційне виснаження або апатію.

Г) Не відчував(ла) психологічного впливу.

6. Які зміни у форматі проходження фахової практики ви відчули через воєнний стан? (оберіть один або кілька варіантів)

А) Практику проходив(ла) дистанційно замість очного формату.

Б) Були обмеження в комунікації з учнями/колегами.

В) Часто змінювались місце або умови практики через повітряні тривоги/евакуації.

Г) Не мав(ла) змоги повністю реалізувати заплановані завдання.

Д) Формат практики суттєво не змінився.

Е) Інше (укажіть): _____.

7. Які зміни або нововведення ви запропонували б для покращення фахової практики? (Укажіть кілька пропозицій).

На перше запитання 46 відсотків студентів відповіли, що практика переважно відповідала очікуванням, 19 відсотків – що повністю відповідала або навіть перевершила очікування, 27 - що частково, а 4 відсотки – що зовсім не відповідала. Це свідчить про загалом позитивне сприйняття практики, але також на прогалини, які потребують удосконалення.

Щодо другого запитання, найбільш корисними аспектами студенти визначили викладання уроків (77 відсотків), спілкування з наставниками (69 відсотків), роботу з учнями індивідуально/у малих групах (58 відсотків) та самостійну розробку навчальних матеріалів (46 відсотків), що свідчить про цінність практичної діяльності та формування навичок

планування. Документація (31%) та виховна робота (38 відсотків), виявилися менш популярними, що може свідчити про їхню надмірну формальність або слабку інтеграцію в практичний формат.

На третє запитання понад 80 відсотків студентів підтвердили ефективність наставництва, проте 19 відсотків вказали на потребу вдосконалення системи супроводу.

На четверте запитання лише 12 відсотків студентів вважають практику повністю адаптованою до сучасних викликів; 62 відсотки - частково адаптованою, 23 відсотки - не адаптованою. Такі результати підкреслюють необхідність оновлення змісту фахової практики, зокрема щодо дистанційного навчання та психологічної підтримки.

Здобувачі запропонували: включити до практики тренінги з проведення онлайн-уроків і використання цифрових інструментів та платформ для навчання; практичні заняття з надання першої психологічної допомоги, роботи з внутрішньо переміщеними дітьми, формування стійкості; аналіз кейсів щодо роботи в укриттях, розширення бази практики (онлайн-школи, центри розвитку, бібліотеки); запровадження системи менторства через регулярний зворотній зв'язок та індивідуальні консультації; розвиток навичок медіації, роботи з батьками та учнями у складних ситуаціях.

Стосовно п'ятого питання результати показали, що понад дві третини опитаних (орієнтовно 69 відсотків) відчували постійне відчуття тривожності або страху за власну безпеку. Майже половина (46 відсотків) зазначила труднощі з концентрацією уваги; 35 відсотків повідомили про емоційне виснаження, апатію та загальну втомленість, спричинені нестабільністю зовнішнього середовища. Лише 15 відсотків опитаних не відчували значного психологічного впливу.

Щодо змін у форматі практики, воєнний стан зумовив перехід до дистанційних та змішаних форматів навчання, обмеження в комунікації з учнями та колегами, часті зміни місця або умов практики через повітряні тривоги чи евакуації, неможливість повноцінно виконати заплановані завдання.

Отримані дані підкреслюють значний вплив війни на психологічне самопочуття та оновлення як організації фахової практики, так і формування у майбутніх учителів нових або оновлених компетентностей:

- психологічної стійкості та підтримки. Війна є джерелом значних психологічних травм для всіх учасників освітнього процесу.

Майбутні педагоги повинні володіти навичками надання першої психологічної допомоги, створення безпечного освітнього середовища та роботи з учнями, які пережили вимушене переселення чи втрати. Практична підготовка має включати тренінги з управління стресом, розвитку емоційної стійкості та роботи з травмованими дітьми;

- адаптивної. Перехід до переважно дистанційних та змішаних форматів навчання, часто в умовах нестабільного доступу до інтернету чи електроенергії вимагає високого рівня адаптивності. Практика має передбачати опанування цифрових інструментів, створення освітнього контенту, організацію ефективного навчання у віртуальному просторі, підтримку мотивації учнів та забезпечення зворотного зв'язку;

- безпекової. Учителі повинні бути готовими до дій в умовах повітряних тривог, проведення занять в укриттях та роботи з учнями в нестабільних умовах. Практична підготовка має включати симуляційні кейси, що моделюють такі ситуації і тренінги з безпеки;

- технологічної. Фахова практика повинна надавати можливості для системного використання цифрових платформ (наприклад, Moodle, Google Classroom) та створення цифрового освітнього контенту. Важливим є також опанування інструментів оцінювання в цифровому середовищі.

Отже, в умовах сучасних викликів учитель виступає не лише транслятором знань, а й модератором, фасилітатором, наставником і тьютором. Практика має розвивати навички фасилітації, роботи з батьками й учнями у складних ситуаціях, що відповідає європейській цінності демократії та міжкультурного діалогу.

Для вдосконалення фахової практики в Україні важливий аналіз європейського досвіду, який ми здійснювали на основі співбесід зі студентами, які перебували за кордоном, відгуків викладачів після закордонних стажувань, безпосередньої участі у вебінарах, міжнародних конференціях та проєктах, а також на основі аналізу наукових публікацій, дисертацій. Цей аналіз засвідчує інтегровані підходи до професійної підготовки вчителів, які акцентують на практичному складнику, адаптивності та відповідності сучасним викликам.

В останні десятиліття багато європейських країн, зокрема Данія, Норвегія, Нідерланди, Велика Британія, Польща, реформували педагогічну освіту, приділяючи особливу увагу практичній підготовці. Ці реформи пропонують прогресивні підходи, які можна адаптувати у фаховій практиці українських ЗВО.

М. Граб на основі детального аналізу освітніх документів Норвегії (Norwegian Ministry of Education and Research, 2014; Norwegian Ministry of Education and Research, 2018, Закон «Про університети та коледжі», 2021) та Данії (Накази Міністерства освіти і науки Данії «Про програму бакалавра освіти для вчителів початкової та неповної середньої школи», 2015); Закон «Про професійну підготовку вчителів загальної середньої освіти на магістерському рівні», 2017) описує реформи вчительської освіти, роль коледжів та університетів, встановлення більш тісних зв'язків між теорією та практикою, партнерства викладачів, вчителів, вчителів профспілки, представників муніципалітетів та вимоги підзвітності для педагогічних освітніх закладів (Граб, 2022).

Одним із ключових аспектів скандинавської моделі є домінантна роль практичної підготовки: педагогічна практика охоплює 30 кредитів ECTS; до 35% навчального часу відведено на формування вчителя-дослідника, що працює в умовах інклюзії та мультикультурності. Програми зосереджені на розвитку навичок критичного мислення, самостійного аналізу педагогічних ситуацій, проведення міні-досліджень та впровадження інновацій, таких як мікрвикладання та портфоліо (Граб, 2022, с. 45-46). Для України, де існує гостра потреба у педагогах, здатних до інновацій та адаптації до динамічних змін, запозичення такого підходу сприятиме формуванню дослідницької компетентності, що є критично важливою для постійного професійного вдосконалення.

У Норвегії є чітко прописані час і місце педагогічної практики в нормативних документах, в Данії ж надається більше свободи в цьому питанні і рішення приймають ЗВО. У Норвегії цікавою є практика підготовки супервізорів – вчителя, керівника практики в школі, який повинен мати мінімум трирічний досвід викладання та 15 кредитів підготовки супервізора.

Серед форм та методів навчання майбутніх учителів у коледжах та університетах Данії і Норвегії переважають: перехід від фронтальної і групової організації навчальної діяльності до індивідуально-групової; гармонійне поєднання традиційних форм навчання (лекція, семінар, бесіда й ін.) з новітніми (рефлексивні семінари, тренінги, рольові ігри тощо); інноваційні методи навчання (метод проєктів, мікрвикладання, портфоліо й ін.); розвиток самостійності студентів через дослідницьку роботу; використання інноваційних технологій навчання (інтерактивні, інформаційно-комунікаційні, проєктні, контекстні, особистісно орієнтовані, дослідницько орієнтовані, мультимедійні). Особливостями

форм та методів навчання є їх диверсифікація, дослідницька спрямованість, інноваційність, інтерактивність, рефлексивність, широке застосування сучасного інформаційно-комунікаційного забезпечення. В умовах війни в Україні, де зростає кількість дітей-переселенців і дітей з психологічними травмами, скандинавський досвід є життєво необхідним.

Додаткове уявлення про особливості освітньої системи Данії та Норвегії надають матеріали (Ukrainian-Scandinavian Center, 2023), які ілюструють, як системна підтримка, високі стандарти та належна оплата праці сприяють залученню талановитої молоді до педагогічної сфери, формуванню викладачів- менторів.

Для модернізації фахової практики в Україні важливо запровадити підготовку супервізорів за норвезькою моделлю, інтегрувати модулі з інклюзії та роботи з ВПО, упровадити цифрові інструменти та дистанційні формати практики для адаптації до воєнного стану. Ці зміни сприятимуть формуванню педагогів, адаптованих до роботи в умовах сучасних викликів.

Дослідження, проведене О. Безпалько, розширює уявлення про підготовку соціальних педагогів у Фінляндії, Швеції, Норвегії та Данії, важливість міждисциплінарного підходу та дотримання європейських цінностей (Безпалько, 2022). Практична підготовка фахівців ґрунтується на органічному поєднанні педагогічних, психологічних, соціологічних, правових, медичних та етичних знань. Для України, де соціальна робота з сім'єю часто вимагає багатоаспектних рішень, інтеграція міждисциплінарного підходу та співпраці з фахівцями суміжних сфер (психологами, юристами, медиками) в освітні програми є критично важливою

В означених країнах, як зазначається в наукових публікаціях (Безпалько, 2022, с. 24; Дніпровська академія неперервної освіти, 2025), особливу увагу приділяють розвитку емпатії, толерантності, відповідальності та комунікативних навичок, що допомагає будувати довірливі стосунки з учнями і батьками. Це відповідає європейській цінності демократії та є важливим для українських навчальних закладів, де соціальні виклики, спричинені війною, вимагають етичного підходу до роботи з травмованими дітьми. Програми практичної підготовки, як зазначає О. Безпалько, охоплюють навчання методикам ранньої діагностики проблем у сім'ях та превентивного втручання, щоб запобігти ескалації кризових ситуацій. Для України, в якій значна кількість сімей потребують підтримки, такий підхід дозволяє забезпечити більш ефективну та своєчасну допомогу і знизити кількість кризових ситуацій.

В оновлених програмах практичної підготовки важливо упровадити міждисциплінарні модулі з психологічної підготовки, тренінги з емпатії для роботи з травмованими дітьми, інтегрувати дистанційні формати та завдання з інклюзії, адаптовані до воєнних реалій.

У дисертації А. Колісніченко на прикладі підготовки майбутніх учителів іноземних мов виокремлено низку ключових аспектів нідерландської системи освіти (Колісніченко, 2020). Дворівнева система вищої освіти охоплює університети дослідницького типу та університети прикладних наук (Higher Professional Education, HBO), які пропонують гнучкі траєкторії: науково-дослідну, практико-орієнтовану. Студенти університетів прикладних наук проходять практику через симуляційні кейси, що розвивають навички викладання в мультикультурних класах.

Як зауважує фіналіст Global Teacher Prize Ukraine С. Петрович (Петрович, 2023), із 40-годинного робочого тижня вчителя лише 25 годин припадає безпосередньо на проведення уроків. 15 годин на тиждень вчителі приділяють саморозвитку та тренінгам. Урахування такого досвіду може допомогти розробити гнучкі програми практики з акцентом на проєктну роботу та кейс-стаді, як запропоновано в опитуванні студентами.

У Великій Британії підготовка майбутніх педагогів ґрунтується на Кодексі якості вищої освіти (цит. за О.Онищенко, 2025). Практика інтегрує наукові дослідження: студенти розробляють дослідницькі проєкти, аналізуючи педагогічні ситуації, що розвиває критичне мислення.

Досвід українців, які працюють у британських школах показує універсальність компетентностей, що дозволяє адаптуватися до різних освітніх систем; підкреслює важливість гнучкості, що відповідає європейській цінності демократії. В умовах війни в Україні, де міграція педагогів зростає, британський досвід може допомогти в розробленні дистанційних форматів практики та підготовці до роботи з внутрішньо переміщеними особами, про що зазначали в опитуванні респонденти.

Аналіз досвіду Великої Британії, який провела О. Онищенко (Онищенко, 2025), дозволяє констатувати, що програми практичної підготовки вчителів поєднують інноваційні технології, платформи для дистанційного навчання (наприклад, Moodle) з інтерактивними методами (проєктна діяльність, дебати), що розвивають критичне мислення та активну громадянську позицію. Ці методи відповідають

європейській цінності демократії та узгоджуються з пропозиціями студентів про цифрові інструменти.

Аналіз дисертаційного дослідження О. Біляковської дає можливість виокремити низку ключових аспектів фахової практики в освітньому процесі Республіки Польща, що можуть бути імplementовані у вітчизняну педагогічну практику (Біляковська, 2020). Якість підготовки майбутніх учителів забезпечується розгалуженою системою контролю, що охоплює Державну акредитаційну комісію та внутрішні механізми ЗВО. Наприклад, стейкхолдери (роботодавці, випускники) залучаються до оцінювання програм через опитування на відповідність підготовки ринку праці. Такий підхід відображає європейську цінність прозорості та є актуальним для оновлення Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (1993).

Польський досвід є корисним, як зауважує О. Хованяк (Хованяк, 2024), також для оптимізації взаємодії між зовнішнім та внутрішнім контролем якості, орієнтованістю на імplementацію сучасних освітніх стандартів та практик, спрямованих на формування ключових компетентностей здобувачів освіти в комплексі: від дитячого садочка до університету (Хованяк, 2024.). Такий підхід може бути корисним у розробці конкретних методик та інструментів для оцінювання сформованості ключових компетентностей майбутніх вчителів.

Таким чином, європейські підходи до фахової практики вчителя характеризуються практико орієнтованістю та інтеграцією теорії і практики, гнучкістю та адаптивністю навчальних планів, акцентом на розвитку ключових компетентностей та особистісних якостей, широким застосуванням інноваційних методів (проектне, дослідницьке навчання), значною роллю неформальної освіти та менторства, орієнтацією на європейські цінності та відповідністю міжнародним стандартам.

Висновки. Проведений аналіз та узагальнення законодавчих документів та наукових джерел підтверджує, фахова практика є ключовим елементом підготовки майбутніх учителів, інтегрує теоретичні знання з практичними навичками, сприяє, таким чином, формуванню необхідних загальних та професійних компетентностей. Вивчення нормативних документів (Положення про проведення практики, 1993 р.) дало підстави виявити часткову невідповідність фахової практики реаліям цифрової трансформації, воєнного стану, європейським пріоритетам, потребу оновлення нормативних документів для забезпечення гнучкості, орієнтації на європейські цінності (демократія, права людини, інклюзія,

критичне мислення, толерантність) та адаптації до сучасних викликів (робота з внутрішньо переміщеними особами, психологічна підтримка, дистанційні формати навчання).

Опитування студентів НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (2024-2025 н.р.) показало, що практика загалом відповідає очікуванням, однак потребує вдосконалення щодо адаптації та психологічної підтримки в умов воєнного стану.

Найціннішими аспектами практики студенти визначили викладання уроків, спілкування з наставниками, самостійну розробку матеріалів. Пропозиції студентів включають тренінги з цифрових інструментів, психологічної підтримки, роботи з ВПО, аналіз кейсів для роботи в укриттях, розширення баз практики (онлайн-школи, центри розвитку, бібліотеки) та посилення менторства. Вплив війни в Україні (психологічні травми, зміна форматів навчання, безпекові аспекти) та цифровізації вимагає від педагогів стресостійкості, гнучкості, навичок психологічної підтримки, роботи в дистанційних форматах.

Вивчення досліджень вчених щодо європейського досвіду практичної підготовки вчителів (Данія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Велика Британія, Польща) засвідчило тенденції до практикоорієнтованості, гнучкості навчальних планів, розвитку дослідницьких компетентностей, інклюзії й мультикультурності. Скандинавська модель, зокрема, передбачає підготовку супервізорів, мікрорекладання та портфоліо, що сприяють формуванню «вчителя-дослідника». Нідерландський досвід демонструє гнучкі освітні траєкторії та симуляційні кейси для роботи в мультикультурних класах, британський – інтеграцію дослідницьких проєктів та цифрових інструментів. У практичній підготовці майбутніх учителів у Польщі приділяють увагу залученню стейкхолдерів до оцінювання програм.

Для удосконалення програм фахової практики в ЗВО України доцільно оновити нормативно-правову базу, враховуючи цифрову трансформацію, воєнний стан та європейські стандарти, інтегрувати до програм практичної підготовки модулі з інклюзії, психологічної підтримки, роботи з внутрішньо переміщеними дітьми та цифрові інструменти; створення цифрового освітнього контенту; організацію ефективного навчання у віртуальному просторі; підготовки супервізорів за норвезькою моделлю, тренінги з емпатії, безпеки,

кейс-методи для розвитку критичного мислення, управління стресом, розвитку емоційної стійкості. Практика має розвивати навички фасилітації, роботи з батьками й учнями у складних ситуаціях, що відповідає європейській цінності демократії та міжкультурного діалогу.

У подальших дослідженнях розглянемо питання розробки моделі фахової практики аспірантів PhD з освітніх наук, що поєднують європейські цінності та сучасні виклики, а також упровадження інноваційних методик для забезпечення конкурентоспроможності українських педагогів на міжнародному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

- Безпалько, О. В. (2022). Особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з сім'єю в країнах Північної Європи. *Теорія та практика соціальних систем управління*, (1), 20–29. (Bezpal'ko, O. V. (2022). Peculiarities of training future social pedagogues for family work in Nordic countries. *Theory and Practice of Social Management Systems*, (1), 20–29).
- Біляковська, О. О. (2020). Система забезпечення якості професійної підготовки майбутніх вчителів у Республіці Польща та в Україні (дис. ... д-ра пед. наук). Львів (Biliakovska, O. O. (2020). *System of ensuring the quality of professional training of future teachers in the Republic of Poland and Ukraine* (Dr. Sc. (Ped.) dissertation). Lviv).
- Відомості про самооцінювання освітньої програми: 49305 Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова), бакалавр, спеціальність 014 Середня освіта. (2025). Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2025/docs/akred/014_souam_b_8784b.pdf (Self-assessment report of the educational program: 49305 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature. English Language), Bachelor's level, specialty 014 Secondary Education. (2025). Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2025/docs/akred/014_souam_b_8784b.pdf)
- Відомості про самооцінювання освітньої програми: 53053 Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова), магістр, спеціальність 014 Середня освіта. (2025). Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1w_gFs_bZTAuLJ4hYMShKGyazModBCXte/view (Self-assessment report of the educational program: 53053 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature. English Language), Master's level, specialty 014 Secondary Education. (2025). Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1w_gFs_bZTAuLJ4hYMShKGyazModBCXte/view)
- Граб, М. (2022). Європейський вимір професійної підготовки майбутніх учителів у Данії й Норвегії: досвід для України. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*, 2(6), 42–50. (Hrab, M. (2022). European dimension of professional training of future teachers in Denmark and Norway: experience for Ukraine. *Bulletin of the UNESCO Chair "Lifelong Professional Education of the 21st Century"*, 2(6), 42–50).
- Діхнич, К. В. (2021). Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики (дис. ... доктора філософії). Київ. (Dikhnych, K. V. (2021). *Professional training of future primary school teachers in the process of pedagogical practice* (PhD dissertation). Kyiv).

- Дніпровська академія неперервної освіти. (2025). Знайомство із системами освіти Фінляндії, Швеції, Данії. Retrieved from <https://www.dano.dp.ua/diyalnist/mizhnarodni-vidnosyny/> (*Dnipro Academy of Continuous Education*. (2025). Acquaintance with the education systems of Finland, Sweden, Denmark. Retrieved from <https://www.dano.dp.ua/diyalnist/mizhnarodni-vidnosyny/>)
- Ефименко, Л. М. (2021). *Виховання комунікативної толерантності майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі педагогічної практики* (дис. ... доктора філософії, 011 – Освітні, педагогічні науки). Харків. (Yefymenko, L. M. (2021). *Cultivation of communicative tolerance of future preschool education specialists in the process of pedagogical practice* (dissertation ... Doctor of Philosophy, 011 – Educational, pedagogical sciences). Kharkiv.)
- Замятна, О. Л. (2021). *Професійна адаптація майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики* (дис. ... канд. пед. наук). Київ. (Zamiatna, O. L. (2021). *Professional adaptation of a future primary school teacher in the process of pedagogical practice* (Candidate of Pedagogical Sciences dissertation). Kyiv).
- Ільніцька, К. С., Миколайко, В. В. (2022). Особливості практичної підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей в умовах запровадження воєнного стану. У *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи* : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (26–27 трав. 2022 р., Вінниця) (С. 95–98). Вінниця. (Ilnitska, K. S., Mykolaiko, V. V. (2022). Peculiarities of practical training of higher education seekers in pedagogical specialties in the context of the introduction of martial law. In *Training of future teachers of physics, chemistry, biology and natural sciences in the context of the requirements of the New Ukrainian School* : coll. of abstracts of reports of the III International scientific and practical conference (May 26–27, 2022, Vinnytsia) (pp. 95–98). Vinnytsia).
- Колісніченко, А. І. (2020). *Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов в університетах Нідерландів* (дис. ... канд. пед. наук). Умань. (Kolishnichenko, A. I. (2020). *Professional training of future foreign language teachers in universities of the Netherlands* (Candidate of Pedagogical Sciences dissertation). Uman).
- Мосейчук, Ю. Ю. (2025). Європейські цінності у системі української освіти через призму проєкту EVUESS. *Young Scientist*, 2(133), 105–108. DOI: 10.32839/2304-5809/2025-2-133-30. (Moseichuk, Yu. Yu. (2025). European values in the Ukrainian education system through the prism of the EVUESS project. *Young Scientist*, 2(133), 105–108. DOI: 10.32839/2304-5809/2025-2-133-30).
- Небитова, І. А. (2020). *Педагогічні умови професійного зростання майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики* (дис. ... доктора філософії). Харків. (Nebytova, I. A. (2020). *Pedagogical conditions for the professional growth of future primary school teachers in the process of pedagogical practice* (PhD dissertation). Kharkiv).
- Онищенко, Н. (2025). Підготовка майбутніх фахівців освітньої галузі: закордонний досвід. *Theoretical and didactic philology*, (39), 118–138. DOI: 10.31470/2309-1517-2025-39-118-138. (Onyshchenko, N. (2025). Training of future specialists in the field of education: foreign experience. *Theoretical and didactic philology*, (39), 118–138. DOI: 10.31470/2309-1517-2025-39-118-138).

- Петрович, С. (2023). Як навчають і навчаються у Нідерландах: Враження фіналіста Global Teacher Prize Ukraine Сергія Петровича. *Освіторія*. Retrieved from <https://osvitoria.media/opinions/yak-navchayut-i-navchayutsya-u-niderlandah/> (Petrovych, S. (2023). How they teach and learn in the Netherlands: Impressions of Global Teacher Prize Ukraine finalist Serhiy Petrovych. *Osvitoria*. Retrieved from <https://osvitoria.media/opinions/yak-navchayut-i-navchayutsya-u-niderlandah/>).
- Положення про виробничу педагогічну практику в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка*. (2019). Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/Spezialnosti/pp_1_rp_virobnicha_pedagogichna_praktika_a1155.pdf (*Regulations on industrial pedagogical practice at Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko*. (2019). Retrieved from https://sspu.edu.ua/images/2019/manual/Spezialnosti/pp_1_rp_virobnicha_pedagogichna_praktika_a1155.pdf).
- Положення про організацію та проведення практики студентів НУЧК імені Т. Г. Шевченка*. (2019). Retrieved from <https://bitly.su/SbCQcK2I> (*Regulations on the organization and conduct of student internships at NUChK named after T.G. Shevchenko*. (2019). (n.d.). Retrieved from <https://bitly.su/SbCQcK2I>).
- Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України № 93 від 08.04.1993 р.* (1993). Retrieved from https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/2019-01/pol_prac_08.04.1993.doc (*Regulations on conducting student internships in higher educational institutions of Ukraine No. 93 dated 08.04.1993*. (1993). Retrieved from https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/2019-01/pol_prac_08.04.1993.doc).
- Президент України*. (2019). Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ №722/2019 від 30.09.2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> (*President of Ukraine*. (2019). On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030: Decree No. 722/2019 of September 30, 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>).
- Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. (2014). (37–38), Ст. 2004. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (On Higher Education : Law of Ukraine No. 1556-VII dated 01.07.2014. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. (2014). (37–38), Art. 2004. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>).
- Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2024*. (2024). Retrieved from <https://mon.gov.ua/news/zatverdzheno-polozhennia-pro-akredytatsiiu-osvitnikh-prohram-za-iakymy-zdiisniuietsia-pidhotovka-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity>. (*On the approval of the Regulations on the accreditation of educational programs for the training of higher education seekers : Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 20.07.2024*. (2024). Retrieved from <https://mon.gov.ua/news/zatverdzheno-polozhennia-pro-akredytatsiiu-osvitnikh-prohram-za-iakymy-zdiisniuietsia-pidhotovka-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity>).
- Про затвердження Положення про акредитацію освітньо-професійних програм фахової передвищої освіти (ЗФПО) : Наказ Міністерства освіти і науки*

- України від 10.12.2021 № 1608-21. (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1608-21#Text>. (On the approval of the Regulations on the accreditation of educational and professional programs of professional pre-higher education (ZFPVO) : *Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine* No. 1608-21 dated 10.12.2021. (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1608-21#Text>).
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. (2017). (38–39), Ст. 380. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/normativnopravovabaza1.htm>. (*On Education* : Law of Ukraine No. 2145-VIII dated 05.09.2017. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). (38–39), Art. 380. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/normativnopravovabaza1.htm>).
- Савчук, О. П. (2025). Професійна підготовка здобувачів вищої освіти до проходження різних видів практик. У *Інноватика в освіті, дизайні та мистецтві* : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (С. 1–4). Одеса. (Savchuk, O. P. (2025). Professional training of higher education seekers for various types of practices. In *Innovations in education, design and art* : coll. of materials of the II All-Ukrainian scientific-practical conf. with international participation (pp. 1–4). Odesa).
- Семенов, О. (2023). Фахова практика магістрантів – українських філологів на засадах партнерської взаємодії. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*, (2), 37–43. <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.2.7> (Semenoh, O. (2023). Teaching practice of master's students – Ukrainian philologists on the principles of partnership interaction. *Slobozhanskyi Scientific Bulletin. Series: Philology*, (2), 37–43. <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.2.7>)
- Фахова практика вчителя: національний досвід та європейські цінності : посібник. Лук'янова, Л., Лянной, Ю., Семенов, О., Вовк, М. (2023). Київ : Талком. (Lukianova, L., Liannoi, Yu., Semenog, O., Vovk, M. (2023). *Teacher's professional practice: national experience and European values* : manual. Kyiv : Talkom).
- Хованяк, А. (2024, 25 жовтня). *Системи освіти в Польщі: від ясел до університету* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=a4nYrfj8X7Q> (Khowanyak, A. (2024, October 25). *Education systems in Poland: from nursery to university* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=a4nYrfj8X7Q>).
- Чекаленко, Л. Д. (2020). *Європейські цінності - основоположні принципи європейської інтеграції*: навчально-методичний посібник. Київ: Київський університет. DOI: <https://doi.org/10.17721/nucb.2020.10>. (Chekalenko, L. D. (2020). *European values - fundamental principles of European integration: teaching and methodological guide*. Kyiv: Kyiv University. DOI: <https://doi.org/10.17721/nucb.2020.10>).
- Юзва, Л. (2023). *Моя робота у Британії: шлях до професійної реалізації. Від українців – для українців. Вчитель* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=RBL348JZyJ4> (Yuzva, L. (2023). *My work in Britain: The path to professional fulfillment. From Ukrainians – for Ukrainians. Teacher* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=RBL348JZyJ4>)

Ukrainian-Scandinavian Center. (2023). Освіта в Норвегії: структура, враження та можливості для українців [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=cgijRTGWkWk> (*Ukrainian-Scandinavian Center.* (2023). Education in Norway: Structure, impressions, and opportunities for Ukrainians [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=cgijRTGWkWk>)

SUMMARY

Hrona Nataliia, Semenog Olena. Professional practice of a future teacher: european values and adaptation to modern challenges.

The article is devoted to the analysis of the organization of professional practice for future teachers in Ukraine, taking into account European values and contemporary challenges. It focuses on pedagogical practice as a cross-cutting component of professional training. Practice is defined as an effective tool for forming and developing key competencies, through which higher education students master a system of norms, rules, and social roles while learning to embody European values.

Based on the analysis of regulatory documents, data on the self-assessment of educational programs, and surveys, the need to update the regulations governing student practice and align them with modern requirements is substantiated. A survey of students (2024–2025 academic year) highlighted the necessity to improve the content and organization of practice, particularly regarding adaptation and psychological support in the context of martial law, as well as alignment with European values.

The study of research on the European experience of practical teacher training (Denmark, Norway, Finland, Sweden, the Netherlands, the United Kingdom, Poland) revealed trends toward practice-oriented approaches, flexible curricula, the development of research competencies, inclusion, and multiculturalism.

To enhance professional practice programs in Ukrainian higher education institutions, it is proposed to update the regulatory framework, taking into account digital transformation, martial law, and European standards. Recommendations include integrating modules on inclusion, psychological support, work with internally displaced children, parents, and students in challenging situations; training supervisors; and implementing empathy training, safety protocols, case-study methods for developing critical thinking, stress management, and emotional resilience. Emphasis is placed on the need to harmonize Ukrainian pedagogical education with European standards to prepare competitive teachers.

Key words: professional (pedagogical) practice, practical training, future teacher, higher education institution, professional pre-higher education institution, educational program, European values, digital transformation, martial law, inclusion, psychological support.